

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR IV
VOLUME 4

Accepted on December 22th 2015, at the 9th meeting of the SASA Department of Languages and Literature, following the reviews of academician *Nada Milošević Đorđević* and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2016

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности,
22. децембра 2015. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Преграја Пићера*

Уредник

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2016

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Припрема
НМ либрис, Београд

Штампа
Planeta print, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2016

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
20. I 2015 – 22. XII 2015.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Драме. 1–5 / Душан Ковачевић</i>	11
<i>Речник њојмова ликовних умејноста и архитектуре. Том 1, А–Ђ</i>	25
<i>Како најисајти и објавити научно дело / Зоран В. Појовић</i>	35
<i>Зборник радова Византјолошкој институту. Књ. 50, 1–2. Mélanges Ljubomir Maksimović / уредници Бојана Крсмановић, Срђан Пиривајрић</i>	53
<i>Србија и Венеција : (VI–XVI век) / Момчило Сјремић</i>	61
<i>Зборник радова и сажетика / 4. Конрес Угружења за атеросклерозу Србије са интернационалним учешћем, Београд, 20–23. новембар 2014. ; [уредници Владимир Кањух, Небојша М. Лалић]</i>	73
<i>Српски језик на Косову и Метохији данас : (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект) / Мијра Рељић</i>	81
<i>Зборник Института за српски језик САНУ. [Књ.] 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике / главни уредник Срејо Танасић</i>	81
<i>Петар С. Јовановић : истраживач у географији – преталац у друштву</i>	103
<i>Генетички модификовани организми : чињенице и изазови : зборник радова са научној скупа одржаног 22–23. октобра 2013. године / уредник Марко Анђелковић</i>	111

<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен научнику, државнику и председнику Српске краљевске академије Стојану Новаковићу (1842–1915–2015).....</i>	123
<i>Italy's Balkan Strategies (19th–20th Century) / edited by Vojislav G. Pavlović ; editor in chief Dušan T. Bataković</i>	141
<i>Црквена иконостасна Византија од краја иконоборства до смрти цара Василија I / Предраг Комаћина ; уредник Љубомир Максимовић</i>	141
<i>Топонимија Бањске хрисовуље : ка осмишљању старосрпској иононастичкој речника и бољем познавању ојшћесловенских именовних образаца / Александар Лома.....</i>	153
<i>MIKLOSICHIANA bicentennialia : зборник у част двестотне годишњице рођења Франца Миклошича / уредници Јасмина Грковић-Мејор, Александар Лома.....</i>	153
<i>Мојће старине развоја Србије / уредник Часлав Оцић</i>	169
<i>Речник српскохрватској књижевности и народној језика. Књ. 19, Оцаи – иеојласник / [председник Уредничкој одбора Стана Ристић ; уредници Даринка Горјан Премк ... и др.]</i>	181
<i>Срби и Први светски рат 1914–1918 : зборник радова са међународној научној скупи одржаној 13–15. јуна 2014. / уредник Драгољуб Р. Живојиновић.....</i>	193
<i>Законик цара Стефана Душана. Књ. 4, том 1–2 / уредници Коста Чавошки, Ђорђе Бубало</i>	205
<i>Документи о јољној иконостаси Краљевине Србије 1903–1914. Књ. 1–7, св. 1–42 / уредници Васа Чубриловић, Радован Самарџић, Василије Ђ. Крстић</i>	221
<i>Између завичаја и иуђине : сусрети различитих култура у српској књижевности / Светозар Кољевић. – Нови Сад : Академска књија : Оранак САНУ у Новом Саду, 2015</i>	237
<i>Сто десет година Српској дијалектолошкој зборника</i>	245

<i>Др Аћим Медовић : (1815–1893) : живої и дело : зборник радова с научної скуїа поводом 200 година од рођења / уређивачки одбор Радоје Чоловић, Владимир Кањух, Брана Димитријевић, Снежана Вељковић, Јелена Јовановић Симић</i>	<i>261</i>
<i>Ваїикан и Први свеїски рай : 1914–1918. Књ. 1–3 / Драїољуб Р. Живојиновић</i>	<i>277</i>
<i>Линївистїичка славистїика : студије и чланци / Предраї Пийер</i>	<i>289</i>
<i>Срїски у крућу словенских језика : драматїичка и лексичка поређења / Предраї Пийер</i>	<i>289</i>
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	<i>303</i>

Петар С. Јовановић : истраживач у географији – прегалац у друштву. – Крагујевац : Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Крагујевцу, 2014

Говорили: академик Иван Гутман
проф. др Стеван Станковић
проф. др Верка Јовановић
проф. др Иван Јовановић

У Београду, уторак 28. април 2015. у 13 часова

О ПЕТРУ С. ЈОВАНОВИЋУ

Познато је, али ћемо још једном подсетити, да САНУ објављује и по именима и по замаху велику едицију о животу и делу српских научника, да је досад објављено тринаест томова, да их на нашој Трибини приказујемо по пет одједном, да смо се тако договорили с уредником едиције академиком Владаном Ђорђевићем.

Данас приказујемо свечано опремљену споменицу, књигу која на занимљив, родословни, начин осветљава један богати живот, допринос изучавањима у географији, друштвено деловање у свом добу, свестране заслуге за САНУ и институтски рад у њој. Та књига сведочи како је некадашњи дечак из шумадијског сеоцета под Рудником, под планином, стигао до звања заслужног научника и човека који је достојно обављао своје родољубне и сродне дужности. Реч је о Петру С. Јовановићу, универзитетском професору, редовном члану и генералном секретару САНУ, оснивачу Географског института, уреднику научних часописа и зборника, једном од 1.300 каплара, човеку чију научну и радну биографију, речју, факсимилима и фотографијама, читљивим

поступком исписује неколико учесника научног скупа. Организатор тог научног скупа и издавач књиге, Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Крагујевцу, чији је управник академик Иван Гутман, и на овај начин обавештава научну јавност о својој делатности.

О књизи посвећеној научнику Петру С. Јовановићу говоре академик Иван Гутман, проф. др Стеван Станковић, проф. др Верка Јовановић и проф. др Иван Јовановић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

СТЕВАН СТАНКОВИЋ

ЈУБИЛЕЈ ПЕТРА С. ЈОВАНОВИЋА

Међу великанима српске, балканске и европске научне мисли из домена географије, посебно њене дисциплине, геоморфологије, уз Јована Цвијића, научним радовима трајне вредности истиче се Петар С. Јовановић. Поводом 120 година од рођења, публикована је књига у којој се седам аутора, писаном речи, вратило у прошлост, да би указали на непролазност дела универзитетског професора и академика, најдоследнијег настављача дела Јована Цвијића, који је у неким областима не само достигао већ и надмашио свог професора. Чини се да је на тај начин јасно потврдио Цвијићеве мисли да се сви ми пењемо на рамена једни другима и само тако настава и наука иду даље, иду напред.

После школовања у Крагујевцу и факултетских студија географије у Београду, Риму, Фиренци, које на извесно време прекида због балканских ратова и Првог светског рата. Као један од 1.300 каплара, најпре подофицир, а затим официр српске војске, преживео је голготу преласка преко Албаније. Ратови га нису мимоишли. Доживео је и Други светски рат и у међувремену службовао у Скопљу и Београду. Увек и свуда давао је све од себе. Оснивао је и руководио научним институцијама, биран за градоначелника Скопља. Био је први потпредседник географског друштва у Скопљу. Из града на Вардару кретао је у научна истраживања Македоније, али је још као студент, по упутствима Јована Цвијића, почео истраживања Сокобањске котлине из антропогеографског аспекта, о чему сведочи обиман рад – „Бања, насеља и порекло становништва“, који је недавно објављен као репринт у серији *Корени Службеног гласника*.

Библиографија уваженог академика обухвата научне радове и обимне монографије из неколико географских дисциплина. Посебно значајним чине

се они из домена геоморфологије. Овом приликом посебну пажњу скрећемо на радове „Загађени карст“, којим доказује особености циркулације воде у кречњачким теренима засутим вододрживим стенама, „Геоморфологија Сокобањске котлине“, који је изванредно апликативан, „Осврт на Цвијићево схватање о абразионом карактеру рељефа Шумадије“. Посебно значајним чини се обимна научна монографија о уздужним речним, профилима, која је само две године после објављивања у Београду преведена и објављена у Француској. Универзитетски уџбеник *Геоморфологија*, коришћен је на свим студијским групама географије у Југославији. Јасан, конкретан, написан изванредним стилем, поткрепљен бројним примерима из наше земље и света, био је и остао непревазиђен до наших дана.

Петар С. Јовановић је био човек који себе није штедео. Велико животно искуство, посебно учешће у Првом светском рату, учинили су га непоколебљивим и истрајним. Због тога не чуди сазнање да је поред осталог био градоначелник Скопља, организатор апликативних истраживања за потребе изградње хидроелектране Матка и поборник за свеукупни развој Југославије после Другог светског рата. Уводни чланак у обновљеном *Гласнику Српској географској друштва* из 1947. године одише патриотизмом и настојањима за боље сутра. Из Прве крагујевачке гимназије, у којој се налази портрет нашег научника, Петар С. Јовановић се виноу у европске и светске научне кругове и на особен начин преносио позитивна знања о домовини.

ВЕРКА ЈОВАНОВИЋ

ЖИВОТ ПЕТРА С. ЈОВАНОВИЋА

Као уредник, захвалност за настанак књиге *Петар Јовановић истраживач у географији – прејалац у друштву*, изражавам академику Ивану Гутману, његовој идеји да знаменити људи, њихова писана дела и прегалаштво, могу и треба да буду достојно представљени као наша и светска научна баштина. Користим прилику да се као уредник Зборника радова захвалим организаторима и учесницима скупа, сарадницима на њиховим прилозима у књизи и вама који присуствујете данашњој промоцији.

Животна и радна биографија академика Петра С. Јовановића представљена је најпре на скупу у мају 2013. године у Крагујевцу, месту његовог гимназијског школовања, и у Добрачи, месту где се родио, поводом обележавања 120 година од рођења. Годину дана након одржавања скупа објављена је књига у издању Центра за научно истраживачки рад Српске академије наука и уметности и Универзитета у Крагујевцу. Учесници мајског скупа су у својим говорима, а потом и текстовима у књизи оживели причу о академику

Петру С. Јовановићу, његовом таленту, резултатима у географској науци, друштвеним делима, приватном животу, разумевању прошлих времена и људи који су тада постојали и стварали.

Уводну реч је дао директор Центра академик Иван Гутман, истичући важност сагледавања научне прошлости и успостављања континуитета сећања на знамените научнике Крагујевца. Проф. др Слободан Арсенијевић, ректор Универзитета у Крагујевцу, говорио је надахнуто о завичају Петра Јовановића, Шумадији, простору који је изнедрио многе знамените Србе, интелектуалце, научнике, људе таквога кова, који су нам били потребни увек, онда и сада. Др Раденко Лазаревић беседио је о својим сећањима на педагошки и научни рад Петра С. Јовановића као његов ђак, следбеник и дубоки поштовалац; проф. др Стеван Станковић, председник Српског географског друштва, писао је о Петру С. Јовановићу и Српском географском друштву; др Мирчета Вемић, сарадник Географског института Јован Цвијић САНУ, писао је о Петру С. Јовановићу – оснивачу и управнику института; др Предраг Манојловић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду на Катедри за физичку географију, катедри коју је основао Петар С. Јовановић, говорио је и писао о научном опусу Петра С. Јовановића – еволуцији геоморфолошке научне мисли и развоју квантитативне геоморфологије; др Иван Јовановић, најмлађи унук Петра С. Јовановића испричао је сентименталну повест о академику Петру С. Јовановићу и његовој породици. Стицајем околности, животопис Петра С. Јовановића, његов *curriculum vitae* у овој књизи припао је мени као аутору текста и уреднику Зборника, имајући у виду двадесетогодишњу истраживачку и научну каријеру у Географском институту САНУ, у одељењу за Физичку географију чији је оснивач Петар С. Јовановић; било је планирано и били су позвани академици да на скупу и касније о књизи говоре и пишу на тему Петар С. Јовановић као академик. Њихово присуство је, нажалост, изостало.

Књига је објављена 2014. године. У њој, на самом почетку, пише: „Сагледавање сопствене научне прошлости је нарочито важно у срединама као што је Крагујевац, у коме су се кроз историју радије дичили ратничким и војним него научним и уметничким достигнућима.“ Петар С. Јовановић има заслуге и достигнућа у једном и у другом.

Он је рођен 9. марта 1893. године и своје рано школовање је већ 1912. прекинуо због балканских ратова. Почетак Првог светског рата, 1914. године, приморао је Петра да прекине студије на Филозофском факултету у Београду и да се као и многи млади људи његове генерације прикључи као појачање Првој армији у Колубарској бици. Период војне започео је као ђак наредник, један од легендарних 1300 каплара. Они су били морална снага српској војсци. Из састава ове јединице израстао је будући интелектуални крем Србије. Са српском војском прешао је Албанију и заједно са својом јединицом обрео се

на Солунском фронту. Након демобилисања, Влада Краљевине Србије упућивала је учене, младе људе на наставак школовања у значајне универзитетске центре у Европи. Такав је био случај и са Петром С. Јовановићем којег је пут школовања одвео у Фиренцу, Рим и потом Париз.

По повратку у Београд 1920. године, Петар С. Јовановић полаже дипломски испит и као одличан студент постављен је за асистента Јована Цвијића. Године 1922. одбранио је докторску дисертацију под називом „Прибрежни језерски рељеф београдске околине – геоморфолошка испитивања“ на Филозофском факултету у Београду, на Физичко-географској групи. Говорио је течно француски и италијански језик. Служио се немачким, енглеским и руским језиком.

Јован Цвијић, увидевши способности свог младог сарадника, шаље Петра С. Јовановића, заједно са читавом плејадом младих интелектуалаца, у ослобођену Македонију у Скопље и поверава му задатак да оснује Катедру за географију и Географски институт на Филозофском факултету.

Скопски период Петра С. Јовановића траје од 1922. до 1941, пуних 19 година, и он је у научном и друштвеном погледу био најплодоноснији.

Године 1922. започиње наставу у једној „собици“, како пише Цвијићу. Није било никаквих других средстава, ниједног инструмента, ниједне карте. Само годину дана касније, јануара 1923. године, Петар С. Јовановић пише Цвијићу: „Пре 5–6 дана добио сам од Француског посланства у Београду два пакета књига за мој Географски институт [...] и извештај да су из Париза, за Институт послали сандук карата и за 10 година *Annales de Géographie* и *La Géographie*. На факултету су тешки услови. [...] Са ученицима сам доста задовољан. Сви су веома уредни и прате предавања са великим интересовањем и вољом.“

Упркос сталној несташници средстава за научни рад, Петар С. Јовановић је обављао интензивна истраживања и објављивао вредне научне резултате који су га лансирани у врх тадашње географске науке у Европи. У времену без савремене технике, транспортних средстава, сателитских снимака, морао је да препешачи терен који је истраживао. Из тих теренских истраживања настају његова највреднија дела: *Физичко-географска скица Скопске котлине, Глацијација Јакуице, Загађени карсти, О односу између абразионих и речних тераса, Абразиони и флувијални елементи у рељефу Поречкој басени, Хидрографске особине серијина, Геоморфологија сокобањске котлине*. Многи од тих радова били су објављивани на француском, чешком и руском језику.

Највећи научни допринос српској, али и светској геоморфологији Петар Јовановић даје круцијалним радом под називом „Уздужни речни профили – њихови облици и стварање“, објављеним 1938. године. Дело је засновано на

теоретско-математичким и геометријским основама, а истовремено на основним постулатима деловања флувијалне ерозије.

Комплексном примарном и накнадном анализом он издваја доминантне утицаје и модификаторе стварања и облика уздужних речних профила као што су: протицање вода, рељеф, геолошки састав, клима, тектонски покрети, вегетација, време.

Овим радом П. Јовановић започиње примену математике у геоморфолошким истраживањима. Тај рад, како многи аутори наводе, представља најдубљи домет научне мисли, један од највећих и најоригиналнијих резултата у области географије од Јована Цвијића до данас. Ово његово дело објављено је на француском језику. Тај и други радови су касније били препорука за чланство у Краљевској академији наука.

Петар С. Јовановић, као угледни универзитетски професор, учествује у друштвеном животу града Скопља. Године 1938. постаје његов градоначелник. Он покреће многе послове, попут изградње хидроелектране Матка, имајући у виду да је граду потребна струја за осветљење и увођење трамвајског саобраћаја, потом калдрмисање улица, изградњу водоводне и канализационе мреже, електричне мреже, заштиту старих објеката као аутентичних обележја градске архитектуре, изградњу спортских објеката.

Његова посвећеност науци и друштву допринела је да се истовремено нађе на месту: управника Географског института Филозофског факултета у Скопљу; уредника Гласника Скопског научног друштва Природњачког одељења; председника Географског друштва у Скопљу од оснивања 1926. до одласка из Скопља, 1941. године; председника Планинарског друштва и Туристичког савеза у Скопљу.

Београдски период Петра С. Јовановића почиње у Београду 2. марта 1946. године, када је као универзитетски професор Катедре за физичку географију изабран за дописног члана Академије природних наука, истог датума када су изабрани и угледни српски научници, математичар Радивој Кашанин, физичар Павле Савић.

Његовом чланству је претходило образложење „да је Петар С. Јовановић изабрао правац своје делатности већ у докторској тези која је посвећена геоморфолошком проучавању околине Београда као допуна и прецизирање проматрања и идеја његовог учитеља Јована Цвијића. Овај предлог су сачинили редовни чланови Академије природних наука (данашње САНУ), шест академика – „правих“ чланова – и то: Богдан Гавриловић (српски математичар, академик и председник СКА), Милутин Миланковић (српски инжењер, астроном и математичар, светски уважен научник – теорија ледених доба), Иван Ђаја (српски биолог и физиолог, професор и ректор Универзитета у Београду), Антон Билимович (математичар, редовни члан СКА, први директор Математичког института СКА од оснивања 1947) итд.

Петров рад у науци и прегалаштво у друштву протезали су се од универзитетске наставе, преко организације научних истраживања и стварања научног подмлатка до руковођења постојећим институцијама и оснивања нових. Учествовао је у оснивању првих института САНУ, међу којима су били Географски институт, Математички институт, Институт за српски језик. Институту су били смештени у главној згради Академије, у Кнез Михаиловој улици бр. 35. пуних 50 година, све до 1996. године када су из ње исељени.

Године 1948, Петар С. Јовановић је изабран за редовног члана, а потом за генералног секретара Српске академије наука. На тим пословима службовао је девет година. Време у коме је Петар С. Јовановић живео и стварао било је сложено и ни изблиза лако. Свој таленат и труд улагао је у наставу, науку и администрацију: као управник Географског института и шеф Катедре за наставу географије Филозофског факултета у Скопљу, а потом у Београду, Географског института САНУ, редовни члан Српске академије наука, секретар Српске академије наука, члан Српског географског друштва, страних друштава, члан уређивачких одбора домаћих и страних часописа и научних књига, члан државних делегација и друштвено одговорних тела.

О њему и његовом раду неком пригодом писали су његови ђаци, истичући да је умео да формулише и оствари идеје, да буде настављач великих дела свог учитеља Јована Цвијића, да предано ради и стекне ауторитет међу савременицима.

- Имао је достојанствен став према колегама и ученицима;
- Говорио је мало, језгровито, концизно;
- У разговору је био тих и ненаметљив;
- Поседовао је особиту умешност у организацији научног рада;
- Одликовао се смислом за дубоке анализе и разумевање у решавању научних проблема;
- Дао је велики допринос теоријској геоморфологији, развоју и примени метода у проучавању флувијалне ерозије;
- „Петров дан био је испуњен са најмање 16 часова рада. Ујутро би одлазио на факултет или у Академију и тамо предавао, испитивао, читао, писао, водио састанке... Никома није дозвољавао да га предуго задржава празним причама. Свакога би пажљиво саслушао седећи за радним столом, а када би проценио да је довољно чуо, устао би са столице и пружио руку саговорнику, што је значило да је разговор завршен“;
- „Иза извесне строгости и одмерености крило се добро људско срце, које је било у стању да саслуша и укаже на прави пут“ (Р. Лазаревић).

Овај Зборник радова ослања се на документовану и утемељену грађу са циљем да се њиме осветле значајне и заборављене чињенице о Петру С. Јовановићу који је преминуо у Београду у шездесет четвртој години, 15. но-

вембра 1957. године. Тај крагујевачки, београдски, фирентински и париски ђак, коме је био предодређен пут научника велике умне моћи посвећене стварању и делу признатом од иностраних и српских научника, носио је део бремена академског научног и друштвеног живота Србије. Након 120 година његов таленат и стваралаштво, његова научна и друштвена дела, покушали смо да отлемо од заборава писаном речју, овом књигом коју данас представљамо.